

KREDITĒŠANAS NOZARES ATTĪSTĪBA LATVIJĀ *DEVELOPMENT OF THE LENDING INDUSTRY IN LATVIA*

Sandra Pužule

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, sd11056@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. **Iveta Mietule**

Abstract. *Stable access to finance is an important part of a healthy economy, which supports investment activity and thus promotes economic growth. External financing for companies and households in Latvia is mainly attracted through banks, so developments in the lending market have a significant impact on the macroeconomic situation in the country.*

In Latvia, as in all of Europe, non-bank lending and the entry of Financial Technology (FinTech) companies into the field of financial services are currently developing very rapidly. Non-bank lending is a relatively new service. In 2007, the first company started to offer the option of a distance borrowing. The author of the paper believes that currently the development of the crediting industry is influenced by the active operation of these companies and the types and scope of the offered services.

Keywords: *development of the lending, fintech, lending, lending in Latvia, lending industry.*

Ievads

Stabila piekļuve finansējumam ir svarīga veselīgas tautsaimniecības sastāvdaļa, kas balsta investīciju aktivitāti un tādējādi arī veicina ekonomisko izaugsmi. Ārējais finansējums uzņēmumiem un mājsaimniecībām Latvijā galvenokārt tiek piesaistīts ar banku starpniecību, tāpēc norisēm kreditēšanas tirgū ir nozīmīga ietekme uz makroekonomisko situāciju valstī (*Latvijas Banka, 2023*).

Latvijā, tāpat kā visā Eiropā, šobrīd ļoti strauji attīstās nebanku kreditēšana un finanšu tehnoloģiju (turpmāk - FinTech) uzņēmumu ienākšana finanšu pakalpojumu sfērā. Nebanku kreditēšana ir salīdzinoši jauns pakalpojums. 2007.gadā pirmais uzņēmums sāka piedāvāt distances aizņemšanās iespēju (*Mazure, 2017*). Darba autore uzskata, ka šobrīd kreditēšanas nozares attīstību ietekmē šo uzņēmumu aktīvā darbība un piedāvāto pakalpojumu veidi un apjoms.

Pētījuma mērķis ir analizēt kreditēšanas nozares raksturojošos rādītājus no 2013.gada līdz 2023.gadam.

Pētījuma periods:2013.-2023.gads. Sakarā ar datu pieejamību salīdzināmie periodi var atšķirties.

Pētījuma izstrādē ir izmantotas aprakstošā jeb monogrāfiskā metode, loģiski - konstruktīva metode, grafiskā metode, dokumentu analīzes metode, datu analīzes metode.

Finansējuma piesaistīšanas iespējas

Kopš globālās finanšu krīzes kreditēšanas aktivitāte attiecībā pret tautsaimniecības apjomu Latvijā ir sarukusi. Lai gan sākotnēji pārmērīgu parādsaistību samazināšanās pēc globālās finanšu krīzes bija pamatota, kreditēšana turpināja būt vāja, arī neskatoties uz būtisku mājsaimniecību, uzņēmumu un valsts finansiālās situācijas uzlabošanu. Ilgstoša un būtiska kreditēšanas apjoma krituma iemesli ir meklējami gan finansējuma piedāvājuma, gan arī pieprasījuma pusē.

Bankas ir populārākais finanšu pakalpojumu sniedzējs Latvijā, veidojot apmēram divas trešdaļas no finanšu sektora kopējiem aktīviem. Tomēr mājsaimniecībām un īpaši nefinanšu sabiedrībām ir pieejami arī alternatīvi līdzekļu piesaistīšanas veidi. Mājsaimniecībām tas visbiežāk nepieciešams, lai aizņemtos līdzekļus patēriņam (t. sk. automobiļu līzīngam), bet nefinanšu sabiedrībām papildus līzīngam ir iespējas izmantot faktoringu, specializētus aizdevumus vai atsevišķos gadījumos parāda un kapitāla vērtspapīru emisiju. Pēdējo gadu laikā

nebanku finanšu starpniecības loma Latvijā ir pakāpeniski pieaugusi, nebanku finanšu sektora aktīviem sasniedzot teju ceturtdaļu no banku aktīviem 2022. gada beigās.

Finansējumu iespējams piesaistīt arī ar Altum palīdzību, jo tā īsteno virkni dažādu atbalsta programmu jomās, kur banku finansējums netiek piedāvāts pietiekamā apjomā. Tomēr, ņemot vērā Altum specializēšanos uz tirgus nepilnību novēršanu, tās kredītportfelis ir samērā mazs salīdzinājumā ar kopējo izsniegto kredītu atlikumu (*Latvijas Banka, 2023*).

Latvijā tradicionāli kredītiestādes ir lielākais finansējuma avots – 76,2 % no rezidentiem izsniegtajiem aizdevumiem ir izsniegušas kredītiestādes, 16,6 % līzingsabiedrības un ap 7 % veido citi nebanku kredīti (*Finanšu ministrija, n.d.*).

Nebanku patērētāju kreditēšana, līdz ar FinTech jomu, attīstās gan Latvijā, gan citviet pasaulē, ieņemot nozīmīgu lomu valsts finanšu sistēmās. Nebanku patērētāju kreditēšanas nozares regulējums Latvijā iepriekšējos gados ir būtiski attīstījies. Frāze “ātrie kredīti” pašreiz raksturo tikai to, cik ātri nozare spēj pieņemt lēmumu - izsniegt vai neizsniegt kredītu.

“Ļoti lielas likmes, īsi termiņi un kredītu pagarināšana ir tās trīs lietas, kas vairs nozarē nepastāv. Ja kādreiz aizdevumi ar atmaksas termiņu līdz trīsdesmit dienām sastādīja 99 % no piedāvātajiem produktiem, tad šobrīd šāds produkta veids sastāda vien dažus procentus no kopējā portfeļa. Nozares piedāvātie produkti krietni vien pietuvojušies banku piedāvājumam. Augstākas pakalpojumu cenas izskaidrojamas ar lielāku risku, ko šie kredītdevēji uzņemas, izsniedzot kredītus tai patērētāju daļai, kura pie banku kredītiem ne vienmēr var piekļūt, tādējādi veicinot finansiālās iekļautības līmeni sabiedrībā” (*Sauka, 2023*).

Šobrīd nebanku kreditēšanas nozare balstās uz efektīviem klientu maksātspējas novērtēšanas modeļiem. Ar klientu saistītā kredītspēja tiek analizēta, izmantojot automatizēto matemātisko modeli – Scoring. Atbilstoši tās aprēķinātajam, tiek noteikts klienta riska līmenis, kas tālāk tiek izmantots kredītlīmita aprēķinā un aizdevuma izsniegšanā (*Sauka, 2023*).

Kreditēšanu reglamentējošie normatīvie akti

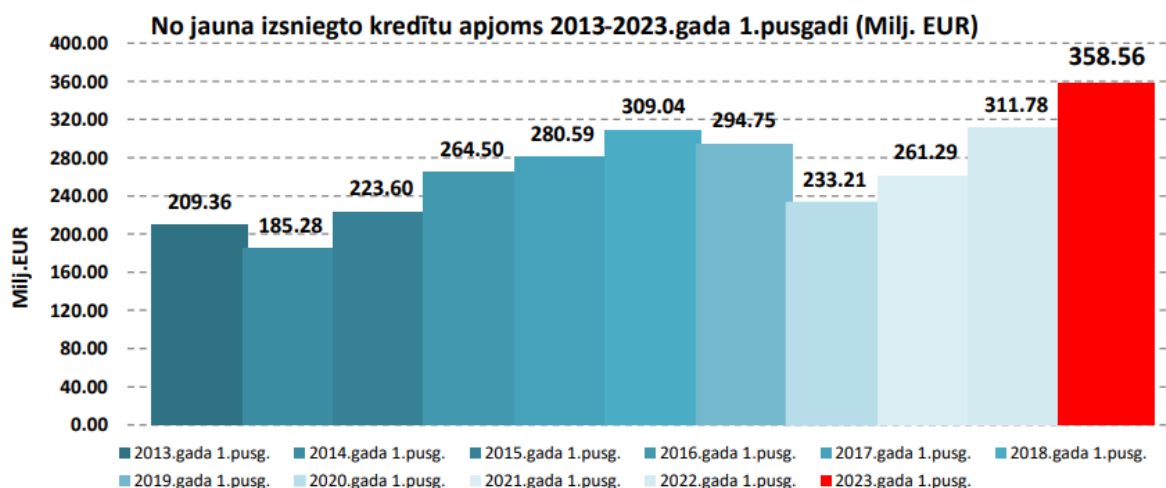
Banku darbību Latvijas Republikā reglamentē Kredītiestāžu likums. Šajā likumā kredīts ir definēts kā “atlīdzības darījums, kurā kredītiestāde uz rakstveida līguma pamata nodod klientam naudu vai citas lietas īpašumā un kurš klientam uzliek pienākumu noteiktā laikā un kārtībā atdot kredītiestādei naudu vai citas lietas”. Šis likums nosaka kredītiestāžu tiesisko statusu, reglamentē šo iestāžu darbību, atbildību un uzraudzību, kā arī nosaka to personu tiesības, pienākumus un atbildību, uz kurām attiecas šā likuma prasības. Likums stājās spēkā 1995.gada 24.oktobrī, kas liecina par to, ka banku darbība ir sakārtota jau ilgu laiku un iedzīvotāju tiesības ir aizsargātas ar likumu (*Kredītiestāžu likums, 1995*).

Lai nodrošinātu efektīvu patērētāju tiesību aizsardzības mehānismu nebanku kreditēšanas jomā, kā arī pārraudzītu tirgus dalībniekus, kas sniedz pakalpojumus šajā jomā, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs izsniedz, aptur, veic grozījumus izsniegtā licencē un anulē speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējam. Speciālo atļauju (licenci) izsniedz uz nenoteiktu laiku (*Patērētāju tiesību un aizsardzības centrs, 2020*).

Ministru kabineta 29.03.2011. noteikumi Nr.245 “Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai” nosaka nebanku kreditētāju darbību. Šie noteikumi ir stājušies spēkā 2011.gada 21.jūlijā, līdz ar to var secināt, ka nebanku kreditētāju nozare tika sakārtota daudz vēlāk kā banku nozare, bet šobrīd šo kompāniju klientu tiesības tiek aizsargātas un kompāniju darbība reglamentēta ar normatīvajiem aktiem (*Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai, 2011*).

Kreditēšanas izmaiņas Latvijā

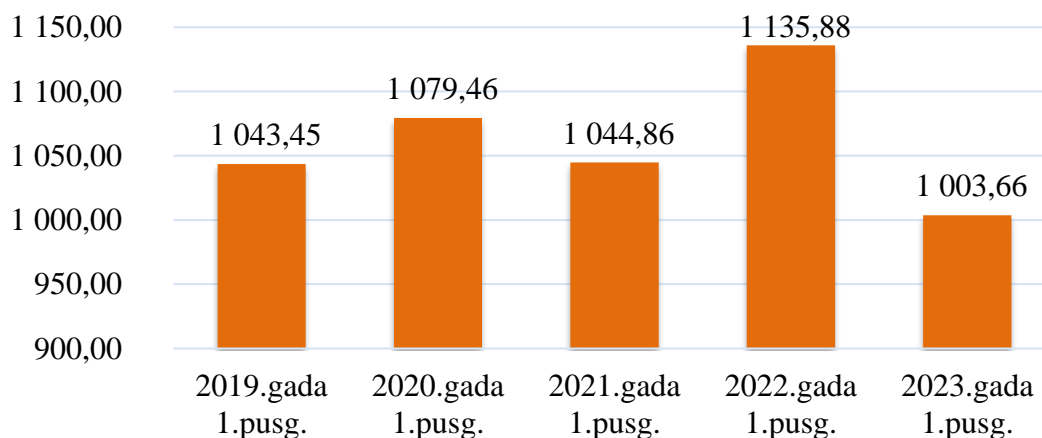
Pētījuma 1.attēlā var redzēt nebanku kreditētāju no jauna izsniegto kredītu apjomu no 2013.gada līdz 2023.gadam par 1.pusgadu.

1.attēls. **Patērētāju kreditēšanas nozarē patērētājiem no jauna izsniegto kredītu apjoms 2013. - 2023. gada 1. pusgadam, milj. EUR** (*Patērētāju tiesību un aizsardzības centrs, 2023*)

Izsniegto kredītu apjoms pakāpeniski palielinājās līdz 2019. gadam, kad Latvijā un visā pasaulē sākās Covid-19 pandēmija, kas ļoti būtiski ietekmēja valsts ekonomiku. Līdz ar to 2020. gadā bija izsniegts mazāk kredītu par 61,54 milj. EUR, nekā 2019. gadā. Pārējos gados ir vērojams izsniegto kredītu apjoma palielinājums, jo ekonomika sāka pielāgoties gan Covid-19 pandēmijas radītajām sekām, gan Krievijas kara izraisītajām sekām. 2023. gadā ir sasniegts visu šo gadu laikā lielākais jauno izsniegto kredītu apjoms, kas liecina par nebanku kreditētāju nozares attīstību un patērētāju ieinteresētību šajā pakalpojumā. Salīdzinot 2013. gadā izsniegto kredītu apjomu ar 2023. gadā izsniegto kredītu apjomu, tas ir palielinājies par 58 %. 10 gadu laikā nozare ir spējusi strauji attīstīties, lai gan ekonomiskā situācija Latvijā nebija stabila.

Pētījuma 2. attēlā ir redzams banku sektora no jauna izsniegto kredītu apjoms no 2019. gada 1. pusgada līdz 2023. gada 1. pusgadam.

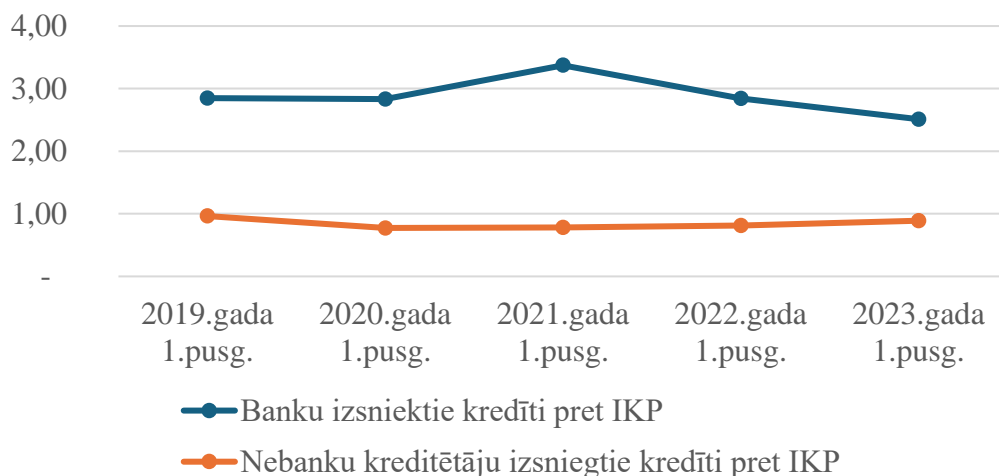

2.attēls. **Banku sektora no jauna izsniegto kredītu apjoms 2019. gada 1. pusgads – 2023. gada 1. pusgads, milj. EUR** (*autores veidots, Latvijas Banka, 2024*)

Darba autore izvēlējās apkopot un apskatīt datus par pusgadu, lai tie būtu salīdzināmi ar nebanku sektora statistikas datiem. Sakarā ar to, ka statistiskie dati par no jauna izsniegto kredītu apjomu banku sektoram ir pieejami tikai sākot no 2019. gada, 2. attēlā ir izmantoti dati par laika periodu no 2019. gada 1. pusgada līdz 2023. gada 1. pusgadam. Kredītiestāžu no jauna izsniegto kredītu apjomu daudz vairāk ietekmējusi ekonomiskā situācija gan Latvijā, gan pārējās pasaules valstīs. 2023. gadā jauno izsniegto kredītu apjoma samazinājums ir izskaidrojams ar kredīta procentu likmju pieaugumu un augsto inflāciju Latvijā, kas liek

iedzīvotājiem un bankām būt piesardzīgākiem. 2023. gada 1. pusgadā kredītiestādes ir izsniegušas kredītus par 645,1 milj. EUR vairāk nekā nebanku kredītētāji.

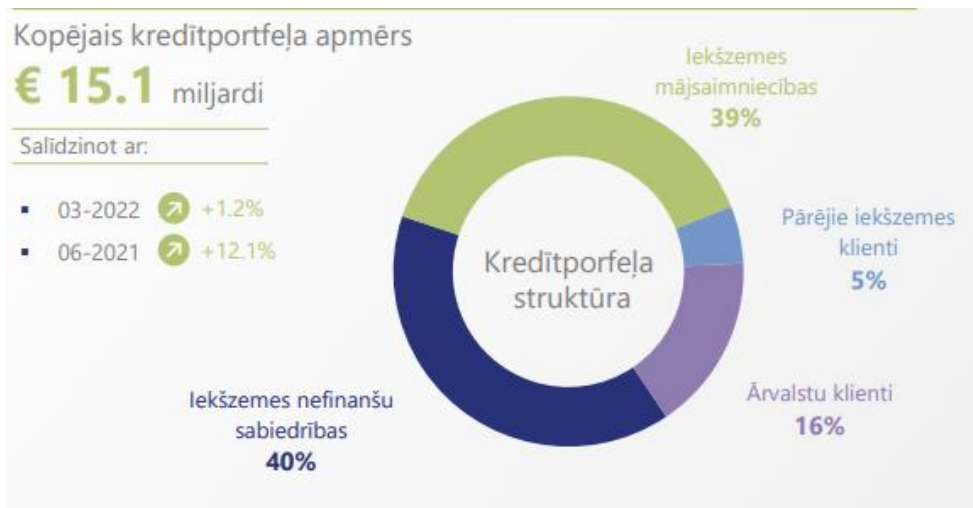
Banku no jauna izsniegto kredītu apjoms ir lielāks nekā nebanku kredītētāju no jauna izsniegto kredītu apjoms, kas ir saistāms ar to, ka banku nozare piedāvā plašāku klāstu kredītu veidu un darbojas kreditēšanas nozarē daudz ilgāk nekā nebanku kredītētāji. Kā arī, banku nozarei ir lielāka uzticība nekā nebanku kredītētājiem, jo nebanku kredītētāju nozare, ar normatīvo aktu palīdzību, tika sakārtota sākot no 2011. gada. Salīdzinot šo abu nozaru datus pret iekšzemes kopproduktu (turpmāk – IKP) var secināt, ka nebanku nozares no jauna izsniegto kredītu apjoms no 2019. gada līdz 2023. gadam ir bijis stabils, bet banku no jauna izsniegto kredītu apjoms no 2019. gada līdz 2021. gadam palielinājies, bet pēc tam, līdz 2023. gadam, samazinājies (sk. 3. attēlu).

3.attēls. **Banku un nebanku kredītētāju sektora izsniegto kredītu apjoms pret IKP no 2019. gada 1. pusgada līdz 2023. gada 1. pusgamam, %**
(autores veidots, *Oficiālās statistikas portāls*, 2024)

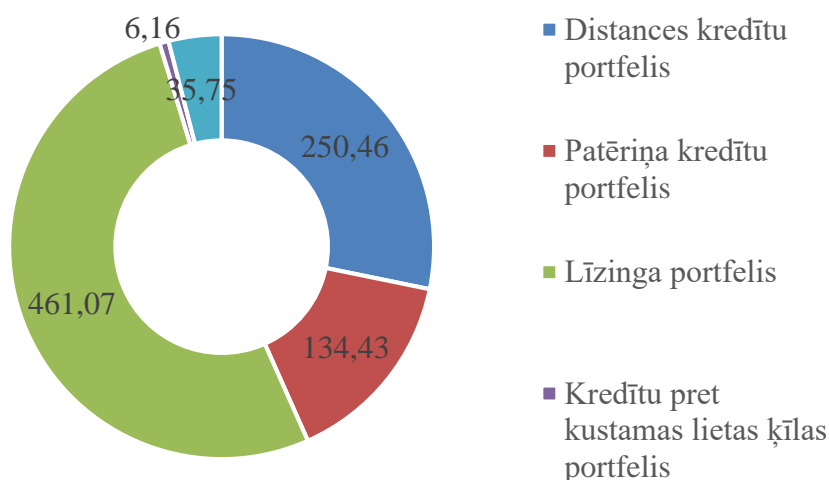
Tā, kā kredītiestādēm ir lielāks klientu skaits un lielāks apjoms izsniegto kredītu, šī nozare tiek vairāk pakļauta dažāda veida notikumiem, kas izmaina ekonomisko situāciju Latvijā un citās pasaules valstīs.

Pētījuma 4.attēlā var redzēt banku kredītportfeļa struktūru 2022. gada 1. pusgadā. Pārsvarā kredītportfelis sastāv no iekšzemes darījumiem un tikai 16 % ir ārvalstu klienti. 2022. gada 1. pusgada kredītportfeļa apmērs bija 15,1 milj. EUR.

4.attēls. **Latvijas banku sektora kredītporfeļa struktūra 2022. gada 1. pusgadā**
(Latvijas Banka, 2022)

5.attēlā var redzēt nebanku kredītētāju kredītporfeļa struktūru pa kredītu veidiem.

5.attēls. **Nebanku kredītētāju kredītporfeļa struktūra 2022. gada 1. pusgadā, %**
(autores veidots, Sauka, 2023)

Nebanku kredītētāji strādā ar Latvijas iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Kopējais kredītporfeļa apmērs 2022. gada 1. pusgadā bija 887,87 milj. EUR, kas ir būtiski mazāks nekā banku sektoram. Nebanku kredītētājiem lielāko daļu portfeļa aizņem līzinga kredīti un distances kredīti. Patērētāji lielākoties izvēlās nebanku kredītētāju pakalpojumus, lai iegādātos auto vai lai aizņemtos nelielas summas ikdienas neparedzētajiem tēriņiem.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Bankas ir populārākais finanšu pakalpojumu sniedzējs, taču FinTech uzņēmumi ļoti strauji ienāk nozarē ar saviem tehnoloģiju risinājumiem un patērētājiem interesantiem piedāvājumiem.
2. Banku darbību Latvijas Republikā reglamentē Kredītiestāžu likums, kas stājās spēkā 1995. gada 24. oktobrī. Ministru kabineta noteikumi Nr.245 "Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai" nosaka nebanku kredītētāju darbību, šie noteikumi stājās spēkā 2011. gada 21. jūlijā. Banku nozares darbība tiek kontrolēta ar likumu palīdzību daudz ilgāk nekā nebanku kredītētāju darbība.

3. Gan banku, gan nebanku kredītētāju no jauna izsniegto kredītu apjomu ir ietekmējusi Covid-19 krīze un Krievijas uzsāktais karš Ukrainā, jo tas ļoti būtiski ir ietekmējis Latvijas ekonomiku un arī pasaules ekonomisko situāciju.
4. Nebanku kredītētāji ir spējuši ātrāk atkopties no negatīvās ekonomiskās situācijas. Līdz ar to 2023. gadā no jauna izsniegto kredītu apjoms ir bijis lielākais pēdējo gadu laikā. Banku no jauna izsniegtais kredītu apjoms 2023. gadā ir samazinājies, jo tos papildus ir ietekmējusi inflācija un augstās EURIBOR procentu likmes.
5. Nebanku kredītētāju kredītportfeļa apjoms 2022. gada 1. pusgadā bija 887,87 milj. EUR, bet banku kredītportfelis 2022. gada 1. pusgadā bija 15,1 milj. EUR. Banku kredītportfeļa apjoms ir būtiski lielāks nekā nebanku kredītētāju, līdz ar to bankas vairāk pakļautas Latvijas ekonomiskās situācijas izmaiņām.

Priekšlikumi

1. Latvijas bankām kredītēšanas pakalpojumos ieviest vairāk iespēju, tehnoloģisko risinājumu un piedāvājumu, kuras izmanto FinTech uzņēmumi, kas ļautu piesaistīt vairāk klientu un palielināt izsniegto kredītu apjomu.
2. FinTech uzņēmumiem vairāk strādāt pie sava tēla pozitīvas popularizēšanas, jo Latvijas Republikas likumdošana jau ir nodrošinājusi patērētāju tiesību aizsardzību, bet uzņēmumi vēl nav par to pārliecinājuši savus klientus.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Kredītiestāžu likums*. (05.10.1995). Latvijas Republikas likums. <https://likumi.lv/ta/id/37426-kreditiestazu-likums>
2. *Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kredītēšanas pakalpojumu sniegšanai*. (29.03.2011). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.245. <https://likumi.lv/ta/id/228147-noteikumi-par-speciālo-atļauju-licenci-pateretaju-kreditesanas-pakalpojumu-sniegsanai>
3. Finanšu ministrija. (n.d.). *Kredītēšanas attīstības tendences un kredītēšanu kavējošie faktori Latvijā*. <https://www.fm.gov.lv/lv/media/9967/download>
4. Latvijas Banka. (08.04.2024). *Kredītu reģistra statistika*. <https://www.bank.lv/statistika/dati-statistika/kr-statistika#menesa-dati>
5. Latvijas Banka. (2023). *Finanšu pieejamības pārskats*. https://datnes.latvijasbanka.lv/fpp/FPP_2023_LV.pdf
6. Latvijas Banka. (26.09.2022). *Latvijas banku sektora darbības rādītāji 2022. gada 1. pusgadā*. https://www.bank.lv/images/pielikumi/statistika/Infografika_06-2022_LAT.pdf
7. Mazure, G. (2017). Non-bank Consumer Crediting Trends in Latvia. *Research for Rural Development - International Scientific Conference*, 2, 276-283. <http://dx.doi.org/10.22616/rrd.23.2017.079>
8. Oficiālās statistikas portāls. (2024). *Iekšzemes kopprodukts pavisam*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__VEK__IK__IKP/IKP010/table/tableViewLayout1/
9. Patērētāju tiesību un aizsardzības centrs. (2023). *Pārskats par patērētāju (nebanku) kredītēšanas tirgus darbību 2023.gada 1.pusgadā*. <https://www.ptac.gov.lv/lv/media/4008/download?attachment>
10. Patērētāju tiesību un aizsardzības centrs. (22.11.2020). *Patērētāju kredītēšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšana*. <https://www.ptac.gov.lv/lv/pakalpojumi/pateretaju-kreditesanas-pakalpojumu-sniedzēju-licencesana>
11. Sauka, A. (20.04.2023). *Pētījums par Latvijas nebanku Patērētāju kredītēšanas nozares attīstību*. <https://fla.lv/wp-content/uploads/2023/04/Arnis-Sauka.pdf>